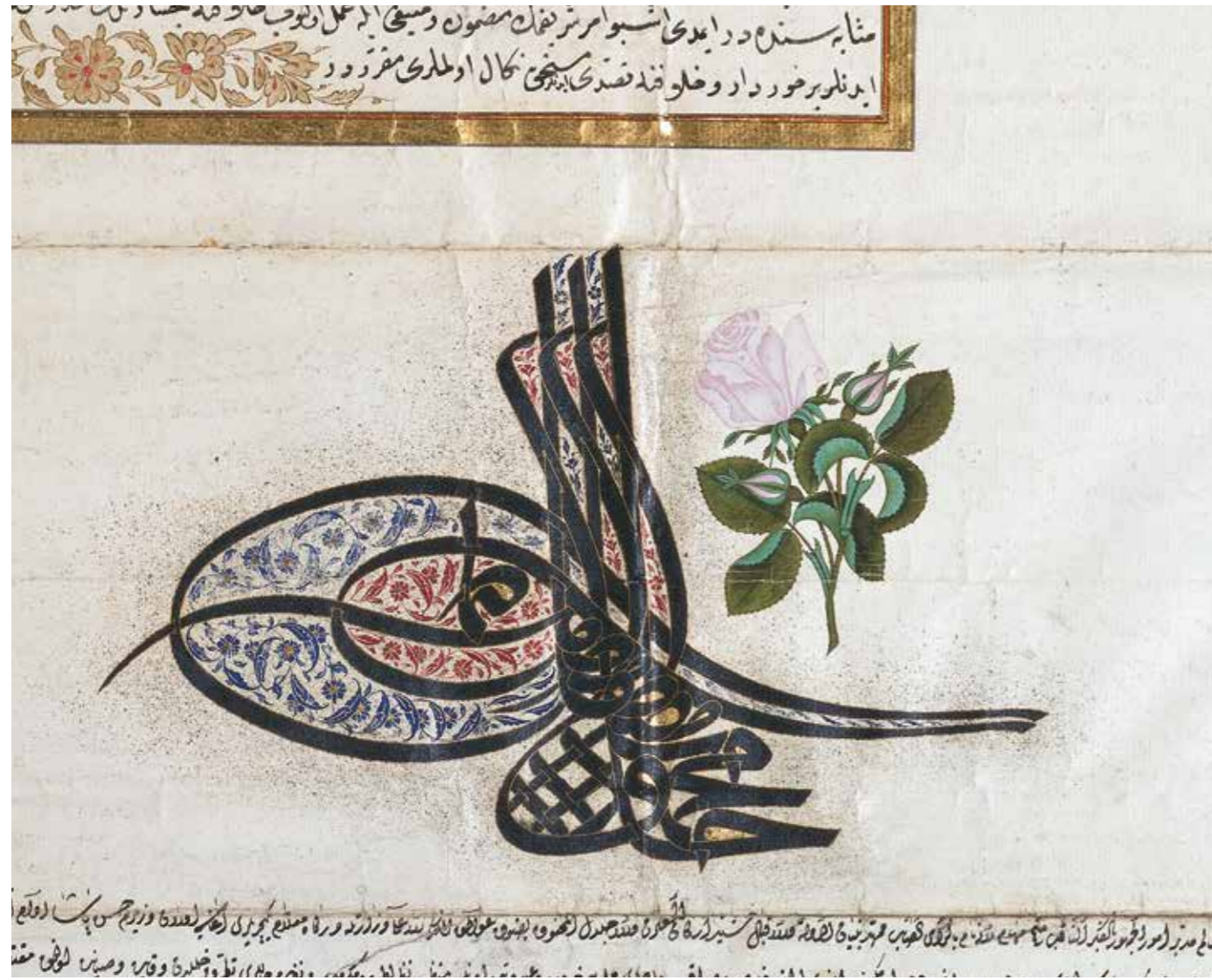

FERMAN
VE
BERATLARDA
TABİÎ
ÇİÇEKLER

KERİME YILDIZ

اوقا سید محمد
اوقا سید محمد

۲۰۰۶

OSMANLI Devleti'nde yapılması gereken bir iş, ifâ edilmesi gereken bir vazife için verilen yazılı emirlere feran denir.

Berat ise bir vazife tevcihi için verilen belgelerdir. Beratlarda, feranlardan farklı olarak dua cümlesi ve nişan kısmı bulunur.

Feran/berat, saraydan şahıslara gönderilir. Padişah değiştiği zaman bu feran/berat yenilenir. Buna tecdîd-i berat denir. Saraya gelen eski feranın hükmü biter ve arşive kaldırılır. Yani sarayın elindeki feranlar, tecdîd-i berât sebebiyle merkeze alınan ve hükümü olmayan belgelerdir. Asıl feran, vatanın elinde olmalıdır.

Devletin arşivinde muhafaza edilen

feranlardan günümüze ulaşanlar, 2003 senesinde Başkanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından yayımlandı. Bu çalışma, mezkûr yayında yer alan feranlar incelenerek yapılmıştır.

Feranlar, Osmanlı saltanatının ihtişamının ifadesidir. Kur'ân-ı Kerim ve yazma kitaplara uygulanan tezhip sanatı, feranlara da uygulanmıştır. Sefer esnasında verilen feranlar, mecburen tezhipsiz olmuş, eline feran giden şahıs, isterse kendisi tezhip yaptırmıştır. İstanbul'da verilen feranlar ise saray nakışhânesinde tezhiplendiği gibi sade olarak da verilmiştir. Feran ve beratlarla tezhiplenmiş kısımlar şöyledir:

1. Tuğra. Feranların süslenmesi, II. Bayezid Han döneminde tuğra bey-

zelerinin tezhiplenmesiyle başlamıştır. XVI. asır feranlarındaki tuğralarda klasik tezhiple birlikte yarı stilize bahçe çiçekleri görülmeye başlamıştır. Yüzyılın sonuna doğru süsleme, tuğra dışına taşmış; yukarıya doğru üçgen biçimini almıştır. Selviden mühlhem olan ve hayat ağacı da denilen bu form, bazı değişikliklerle XIX. asrın ortasına kadar devam etmiştir.

XVII. asırda görülen klasik tezhipteki gerileme, feranlara da yansımış; bu sırada ortaya çıkan gölgeli çiçek boyamalarının güzel örnekleri feran tezhiplerinde görülmüştür. XVIII. asrın sonunda Türk rokoku akımıyla birlikte Batı'nın barok ve rokoko motifleri tezhip sanatına girmiştir. Yaprak ve çiçeklerden oluşan askılar, kurdeleli

Müzehhep Feranlar No: 64/1.

Müzehhep Feranlar No: 55.

Müzehhep Feranlar No: 61.

ve fiyonklu buketler, sepette ve vazoda gül demetleri, iri yapraklar, perdeler, aynalar vs. bu akımın tipik motifleridir. Son dönem feranlarının tuğralarında ise iki renk altınla yapılan arma, ay-yıldız, güneş ışınları, buketler, bordür süslemeleri, bezeme unsurları olarak karşımıza çıkar.

2. Yazı üzeri zereşan, yani serpmeye altınla; yazı araları ise altın noktalar, rokoko motifler, ay yıldız vs. ile süslenmiştir.

3. Dua cümleleri, genellikle altın noktalar ve zereşanla süslenmiştir.

4. Mahall-i tahrir, yani feranın nerede yazıldığını gösteren kısım, halkâr ve zereşanla süslenmiştir.

5. Genellikle tuğranın üstünde

veya sağında yer alan hattı hümayûn, devrine göre klasik tezhip veya rokoko motiflerle süslenmiştir.

6. Boş kısımlar. Yazının ve tuğranın haricindeki yerler, ilk dönemlerde boş bırakılmıştır. Zamanla bazen tek bir çiçek veya çiçek buketi, halkâr, saz motifleri, rokoko çiçekler, ay-yıldız, bordür nakışları vs. ile bezenmiştir.

Feran ve beratların tezyinatı, devrin nakış üslubunu yansıtmaya bakımından çok önemlidir. Tezhip sanatının tarihi gelişimini feranlarda gözlemek mümkündür. Feran süslerinin şöyle bir faydası da vardır: Tarihi ve tuğrası belli olmayan feranlar, tezhibine bakılarak en azından hangi asra ait olduğu tahmin edilebilir. Hatta bazen padişahı bile tahmin edilebilir. Mesela, II. Mah-

mud Han'ın feranlarındaki Türk rokoku süslemeler, kendine mahsustur.

Feran süslerinde tabii çiçeklere geçmeden evvel çiçek ressamlığı hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

ÇİÇEK RESSANLIĞI

Çiçek ressamlığı, tezhip sanatının bir subesidir. Gerek teşhis edilebilir derecede üslûplaştırarak gerekse tabii olarak çiçek resimleri yapmaya denir. Klasik tezhipte stilize edilmiş hatâî, rûmî, bulut motifleri kullanılır. Stilize etmenin dışına çıkmak, Edirnekârî denilen ve ahşap üzerine, cilt kapaklarına yapılan şükûfe süslemeleriyle başlamıştır. Şemse içindeki çiçekler tipik örneklerdir.

Kitap süsleme sanatında çiçeklerin resmedilmesi ise ilk olarak Topkapı

Sarayı başnakkaşı Kara Memi ile başla-
mıştır. Kara Memi, Kanuni'nin *Muhibbî
Dîvânı*'nı tezhiplerken yarı stilize bahçe
çiçekleriyle İstanbul bahçelerini tasvir
etmiştir. Böylece yazma kitaplara bahar
gelmiştir. XVII. asra kadar devam eden
bu yarı stilize akım, bu yüzyılda yerini,
Batı'dan gelen botanik kitaplarının ve
çiçek kataloglarının tesiriyle natüra-
list üslûba bırakmıştır. Natüralizmin
ilk örneklerine XVII. asırda *Gazneli
Mahmud Albümü*'nde ve II. Süleyman
Han'ın cülûsu için hazırlanmış padişah
resimleri albümünde rastlıyoruz.

Lâle sevgisinin delilik derecesi-
ne ulaştığı III. Ahmed Han devrinde
hazırlanan şükûfenâmelerin mühim bir
kısmı resimlidir. Ali Üsküdarî, Çâkerî,
Abdullah-ı Buharî, bu asırda yetişen bü-
yük çiçek ressamlarımızdır. Çiçek res-
samlığı, XVII. asırdan sonra gerilemiş;
geçen asırda rahmetli Süheyl Ünver'in
gayretleriyle yeniden ihyâ edilmiştir.

ÇİÇEK AÇAN FERMANLAR

Ferman süslemeleri II. Bayezid Han
devrinde başlar. Bu süslemelerdeki
çiçekler, stilize edilmiş motiflerdir.
Kara Memi'yle birlikte yazmaları süs-
leyen yarı stilize bahçe çiçekleri, aynı
zamanda fermanlara da yansımıştır. 1/1
nolu ve 1575 tarihli fermanda tuğra-
nın iç beyzesinde Kara Memi çiçekleri
görölmektedir.¹

Bundan sonra doğal çiçeklere 1732
tarihli 55 numaralı fermanda rastlıyo-
ruz. Hayat ağacı süslemesinin içindeki
Edirnekârî şükûfe, altın zemin üzerine
kat kat boyama olarak çalışılmıştır.²

61, 64/1 ve 68/1 numaralı ferma-
lardaki çiçekler, yukarıda bahsetti-
ğimiz çiçek ressamlığının iyi örneği-
leri olduğundan özellikle bahsetmek
gerekmektedir.

1735 tarihli ve 61 numaralı ferma-
daki çiçekler, tarama boyamanın (fırça
ile ışık gölge vermek) güzel bir örneği-
dir. "Mucibince amel oluna" yazısının
etrafında yer alan, gül, menekşe, kasım-
patı ve peygamber çiçeği, altın zemin
üzerine çalışılmıştır. Tepedeki çiçek ise
ters lâle de denilen ağlayan gelindir.³

64/1 numaralı fermanda yer alan
gül dalı, kat boyama üslûbuyla gölge-
lendirilmiştir.⁴

68/1 numaralı fermandaki pembe
gül, tarama üslûbuyla ışık gölge ver-
menin nefis örneklerindedir. Ferman
tezhiplerine imza atılmaz. Çünkü tuğra
padişahın imzasının olduğu yerde başka
imza olması edebe aykırıdır. Bu güldeki
Mustafa imzası istisnai bir durumdur.⁵

784 numaralı fermandaki kasım-
patı, lâle ve gül, işçiliği iyi olmayan
örneklerdir. Şemselerdeki Edirnekârî
çiçekler, kurdeleli Türk buketleri, tek
çiçekler, III. Selim Han devrine kadar
devam etmiştir. Bu devrin fermanların-
da, Türk rokokosu buketler karşımıza
çıkmaya başlar.

779⁶ ve 662⁷ numaralı II. Mahmud
Han fermanları, Türk rokokosunun çok

özel örneklerindedir.

Abdülaziz Han devri fermanlarıyla
birlikte çiçekler, renklerini kaybetmiş
ve sadece altınla boyanmıştır. Ferman
süslemelerinde tespit ettiğimiz çiçek-
ler şunlardır: Gül, lâle, Manisa lâlesi,
kasımpatı, menekşe, ters lâle (ağlayan
gelin), karanfil, sümbül, peygamber
çiçeği (peygamber düğmesi), leylak,
şebboy, zerrin, süsen ve çiğdem.

¹ *Osmanlı Fermaıları*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire
Başkanlığı Yayınları, 2003, s. 16, BOA, Müzehhep Fermaıları
No: 1/1.

² *age*, s. 84., BOA, Müzehhep Fermaıları No: 55.

³ *age*, s. 88. BOA, Müzehhep Fermaıları No: 61.

⁴ *age*, s. 90. BOA, Müzehhep Fermaıları No: 64/1.

⁵ *age*, s. 92. BOA, Müzehhep Fermaıları No: 68/1.

⁶ *age*, s. 306. BOA, Müzehhep Fermaıları No: 779.

⁷ *age*, s. 320. BOA, Müzehhep Fermaıları No: 602.

Müzehhep Fermaıları No: 779.

Müzehhep Fermaıları No: 602.

Müzehhep Fermaıları No: 1/1.

